

Fortid i vor tid. Anakronisme som vilkår og metode.

Er fortiden virkelig helt og for altid forsvundet? Dette tilsyneladende meningsløse spørgsmål bliver sat til debat i artiklen.

Forfatter: [Aase Bitsch Ebbensgaard](#)

Med udgangspunkt i den tyske filosof Hans Magnus Enzensbergers (f. 1929) tanker om 'usamtidighed' og anakronisme viser artiklen, at på trods af hvad vi umiddelbart tror, så er usamtidighed og anakronisme noget, vi omgås ganske ubesværet i vort liv. Vores konkrete nutidsverden er rent notorisk fyldt med eksempler på 'usamtidigheder'.

'Retro-tendensen' er bare ét eksempel på anakronisme. Enzensberger mener, at anakronisme afspejler bevidsthedens måde at huske og erindre på. Anakronismen kan udnyttes i historiefaget som en tredje tidsforståelse ved siden af den synkrone og den diakrone tilgang. At gå 'på spor' og finde 'anakronismer' kan udvikles til en historisk opdagelsesrejse for elever på alle niveauer.

Fortid i vor tid

Vikingskibsmuseets bygning i Roskilde trækker saltvand ind og betonen smuldrer. Hvis der skal bygges nyt museum, så har nogle foreslået, at den kommende museumsbygning skal være i 'vikingestil' i modsætning til den nuværende modernistiske bygning fra 1969. Mon der her er tale om retro-stil-tænkning, vikingenostalgi, en ironisk kommentar til nutiden eller måske et ægte ønske om at vise, at 'fortid' er med i vor tid?

Den tyske filosof Hans Magnus Enzensberger ville måske sige, at det er et eksempel på hans tolkning af, hvad begrebet 'anakronisme' eller 'usamtidighed' betyder for os. Ganske vist er anakronisme en krænkelse af den traditionelle lineære tidsforståelse, men på den anden side siger Enzensberger (1998 s. 13):

” Anakronisme er ikke en fejl, man kan undgå, men et grundvilkår for den menneskelige eksistens.

Samtidighed og usamtidighed

Enzensberger taler om, at (s. 10):

” rester fra fortiden synes at trives lige så ukontrollerbart som fremskridtene.

Den tyske debattør skriver videre (s. 1998 s. 20):

” Møbler, som indtil forleden dag var gået ud som storskrald, dukker op i dyre antikvitetsbutikker...Der findes næppe det motiv, hvor afsides eller diskrediteret det end er, som man ikke på et eller andet tidspunkt kan risikere at se udstillet i det allernyestes stråleglas på kulturens kostumebal. Kort sagt, krænkelsen af tidsforløbet, af kronologien, er ikke et uheld man kan undgå, men et uafvendeligt faktum.

En dansk historiker, Kristian Handberg, der har arbejdet med 'retro-begrebet', siger sådan i et interview (Handberg i interview af Ebdrup 2012):

” Men i slutningen af 1900-tallet sker der pludselig en vending mod fortiden. Man begynder for eksempel at gå op i at bevare og genskabe historiske bymiljøer. Tidligere i 1900-tallet forsøgte man [modsat] at finde fremtidens stil for de næste hundrede år

Transformation af fortidsrester

Enzensberger belægger sit synspunkt med en række eksempler, der viser, hvordan enhver samtid helt ubesværet indoptager elementer fra fortiden. Det gælder alt fra ideer, tanker, mad, mode og boligindretning til musikstil, arkitektur og kunstidealer.

Men fortidens arvegods og spor bliver imidlertid altid underkastet forskellige former for transformation, når eftertiden bruger det fortidige. Fortiden genopstår ganske vist, men dog altid i en noget ændret form, mener Enzensberger.

Også historiske perioder kan på en måde være anakronistiske. Renæssancen er i flg. Enzensberger et af de mest tydelige eksempler på dette. Skønt begrebet burde stå i flertal, og de mange 'renæssancer' er svære helt at tidsfæste og at definere, er der ikke tvivl om, at der var mennesker, der på et tidspunkt vendte blikket mod den antikke kultur, og på den måde fyldte disse mennesker deres egen samtid med fortidens elementer og dermed med usamtidighed.

Eksemplerne er legio i historie.

Fortid her og nu: Kirken i Frederikshavn, Svantevit og Korsbæk

Man ankommer til Frederikshavn og får øje på den markante kirke. Ny eller gammel, spørger man sig selv. Men små tegn og spor så som murværkets farve og mangel på slitage fra vejr og vind leder én på sporet af, at kirken altså *ikke* stammer fra middelalderen, som man måske kunne tro. Man kan også læse sig til, at kirkens arkitekt Vilhelm Ahlmann i rigelige mængder lånte fra middelalderens romanske stil i både Aachen og Byzans ved kirkens udformning i 1892. Det gælder både grundform, tårn, spir og vinduestyper. Kirken var og er således et eksempel på anakronisme. Sagt anderledes: Vi 'ser' tilsyneladende et levn fra middelalder, *og* dog er det altså ikke middelalder. Men man skal vide ret meget om historie for ikke at lade sig narre.

I det hele taget dyrkede 1800-tallet uhæmmet Vikingetid og Middelalder, og Guldaldermalerne fremstillede virkelighedstro både Knud den store, Finderup Lade i brand og Venderguden Svantevits endeligt under danskernes kødgryder. Små børn er ikke i tvivl om, at et fotografi af Laurits Tuxens maleri "Togtet til Rügen 1169" viser, hvad der skete på Rügen i 1169.

I sommeren 2015 blev Korsbæk fra Matador genskabt på Dyrehavsbakken. TV-serien blev skabt 1978-1982. Den omhandlede Danmark i 30'erne og 40'erne og blev del af den fælles kollektive kulturelle erindringen i flere årtier derefter for nu endeligt at genopstå som konkret virkelighed på Dyrehavsbakken i 2015.

Man noterer sig i de ovennævnte eksempler fortidens omskiftelige nedslag i forskellige nutider. Det er det fænomen, som jeg andet sted kalder "fortidens delfinspring", men som dybest set er et udtryk for anakronismens levedygtighed (Ebbensgaard 2005). Men som med

kirken i Frederikshavn og med Korsbæk på Bakken, og som man ser det mange steder ved seværdigheder rundt om i verden, så er grænsen mellem rekonstruktion og forfalskning hårfin, og det kan være særdeles svært for en ukyndig at se forskel.

Synlig og usynlig anakronisme

At bygge et vikingeskibsmuseum i vikingestil kan måske vække en vis undren hos moderne indstillede mennesker, men i virkeligheden findes den form for usamtidighed til alle tider, og måske er det mere det normale end undtagelsen, at vi har 'usamtidigheder' med os. Et undersøgende blik på det sted, hvor man her og nu befinder sig, vil sikkert kunne afsløre, *hvor megen* fortid, der er i 'vor tid'. Så er det, at man kan sætte spørgsmålstejne ved, om det nu også er helt rigtigt, at fortiden er helt og aldeles forsvundet!

Anakronismen kan til tider være særdeles synlig bl.a. når betegnelsen 'retro' er del af markedsføring af alverdens ting og sager, eller den bliver en livsstil.

Kristian Handberg, som vi citerede ovenfor, udtrykker det sådan (Interview af Ebdrup i Videnskab 2012):

” Retro-kulturen forholder sig til, hvad der gik og ikke gik i fortiden – og hvad der går og ikke går i nutiden. Den kritiserer det nye og peger på dét, der er værd at bevare fra den nære fortid... Faren er, at retroen fortaber sig i nostalgien.

Men ofte lever anakronismen et usynligt liv i vore omgivelser og i os selv. Selv den mest kyndige kan blive snydt på et tyrkisk marked, når han vil købe antikviteter.

Medbragt historisk viden skaber mere historisk viden

Jo længere vi går tilbage i 'normal' kronologisk tid, jo sværere kan det være at dechifrere, hvad der stammer fra det ene århundrede og hvad fra det andet, med mindre altså at man har en god ballast af historisk viden.

Men samtidig er det sådan, at jo mere konkret historisk viden man har, jo mere kan man gå "på spor" i en historisk genstand eller bygning, i en lokalitet eller i en fortælling for at finde fortiden. Jo mere historisk indsigt man medbringer, jo mere svinger de opdagelser, man gør sig, tilbage til én selv som historisk læringsgevinst. Anakronismen kan faktisk anskues som en historiedidaktisk vandresti, der nok burde betrædes lidt mere til oplivelse og glæde for alle.

Men hvordan kan det være, at vi åbenbart kan leve med anakronismer? Enzensberger giver sit bud:

Tidens butterdej i erindring og bevidsthed

Enzensberger fremhæver, at menneskers erindring langt fra fungerer lineær. Det er et faktum, at vi ikke placerer vore oplevelser fra tiden før 'nu' på en lige linje i bevidstheden. Enzensberger sammenligner med, at vore oplevelser bliver anbragt lige som rosiner i en butterdej, der foldes flere gange. De rosiner (oplevelserne), der oprindeligt lå tæt på

hinanden i dejen, kommer til at ligge helt stokastisk i den endelige butterdej. Sådan er det også med forholdet mellem oplevede begivenheder og så erindringen om disse hændelser. Erindringen placerer ikke begivenheder i sekvens, men ud fra, hvad bevidstheden finder meningsfuldt og vælger at glemme og huske. I bevidstheden kan to konkrete hændelser i fortiden således optræde side om side, skønt de faktisk rent kronologisk og traditionelt historisk befinder sig langt fra hinanden på en tidslinje.

Som konsekvens heraf har mennesker faktisk *ikke altid* problemer med anakronismen i deres egen livsverden. Vi er faktisk vant til, at fortiden flytter med ind i samtiden i vores erindring, og vi tænker ikke nærmere over, at der er noget 'usamtidigt' i nutiden.

Vi kender faktisk også til fænomenet fra naturfolkenes tidsforståelse, hvor fortid og nutiden samles i kultens og kultpladsens brændpunkt.

Anakronismen måske en tredje tidsforståelse i historieundervisning

Den traditionelle historieundervisning er som regel præget af en lineær og diakron tidsforståelse, men de synkrone tanker anvendes som bekendt også bl.a. i den perspektiverende del af undervisningen. Måske kunne man overveje i historieundervisningen at udnytte tankerne om, at der er usamtidigheder i alle samfund til alle tider. Problemet er at få stillet skarpt på disse anakronistiske spor – eller rettere at finde og udpege dem. Når det er sket, så bliver opgaven at forklare og forstå disse usamtidige rester eller spor.

Topografien som udgangspunkt

Skal anakronisme bruges som én mulig historiedidaktisk tilgang drejer det sig om, at udgangspunktet for undervisningen i højere grad er *topografien* end *kronologien*. Det er tillige i højere grad kontinuitet end brud i fortiden, der må være i opmærksomhedsfeltet. Det er *på* stedet eller *i rummet*, at fortidens handlinger, fortællinger og genstande afsætter deres konkrete spor.

Anakronismens helt store force i historieundervisningen er, at den har indbygget en invitation til en opdagelsesrejse der, hvor man her og nu lige er placeret. Men som elev har man nok brug for et historisk videns-kompas og en kyndig historielærer som guide på rejsen.

Litteratur

Ebbensgaard, Aa. B. (2005): At undervise i 'tidens delfinspring'. Artikel i J.R. Jensen og P. Wiben (red.) (2005): *Historiedidaktik*. S. 69 – 79. Forlaget Columbus og Historielærerforeningen for gymnasiet og HF. København.

Ebdrup, N. (2012): Derfor er 50'erne kommet på mode. Videnskab.dk,
<http://videnskab.dk/kultur-samfund/derfor-er-50erne-kommet-pa-retro-mode>

Enzensberger (1996, 1998): Om tidens butterdej. En meditation over anakronisme i H.M.
Enzensberger (1998): Zigzag. På dansk ved Per Øhrgaard. Samleren. Tysk udgave 1996

Handberg, K. (2015): No time like the past?: On the new role of vintage and retro in the magazines Scandinavian Retro and Retro Gamer. Neccus, European Journal of Media Studies. Autumn 2015, <http://www.necsus-ejms.org/no-time-like-the-past-on-the-new-role-of-vintage-and-retro-in-the-magazines-scandinavian-retro-and-retro-gamer/>